

Ryszard A. Stefański

Modyfikacja zarzutów

Streszczenie

Przedmiotem artykułu jest modyfikacja przedstawionych zarzutów polegająca na zarzuceniu podejrzanemu czynu lub czynów nie objętych uprzednio wydanym postanowieniem o przedstawieniu zarzutów (uzupełnieniu zarzutów) albo odmiennym określeniu zarzuconego czynu w zmienionej w istotny sposób postaci lub zmianie kwalifikacji prawnej czynu na przepis surowszy (zmiana zarzutów). Poddane zostały analizie, w tym krytycznej, poglądy wyrażone na ten temat w doktrynie i judykaturze. Zakwestionowano pogląd, że w postanowieniu o uzupełnieniu zarzutów wymienia się czyn określony w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów, wywodząc, że uprzednio postawiony zarzut jest nadal utrzymany, a dochodzi jeszcze nowy, który nie jest zarzucany w miejsce dotychczasowego czynu. Ponadto wykazano, że – wbrew niektórym poglądom – nowy zarzut nie musi mieścić się w ramach określonych przez postanowienie o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia. Zgłoszono też propozycję *de lege ferenda*, by konieczność zmiany zarzutu zachodziła w wypadku każdej zmiany kwalifikacji prawnej czynu, a nie tylko na surowszy przepis.

I. Wprowadzenie

W miarę zbierania dowodów i ujawniania faktów w dalszej fazie postępowania *in personam* może okazać się, że zachodzi potrzeba dokonania modyfikacji zarzutów przedstawionych podejrzanemu, wynikających ze zmiany stanu faktycznego lub prawnego. Może to nastąpić na skutek uzyskania dodatkowych dowodów lub zmiany oceny już zebranych, albo innej oceny prawnej zarzucanego podejrzanemu czynu.

Korektura zarzutów – zgodnie z art. 314 k.p.k. – może polegać na:

- 1) zarzuceniu czynu lub czynów nie objętych uprzednio wydanym postanowieniem o przedstawieniu zarzutów,
- 2) określeniu zarzuconego czynu w zmienionej w istotny sposób postaci,
- 3) zmianie kwalifikacji prawnej czynu na przepis surowszy.

Zarzucenie czynu nieobjętego uprzednio wydanym postanowieniem o przedstawieniu zarzutów następuje w formie postanowienia o uzupełnieniu zarzutów¹, a określenie zarzucanego czynu w zmienionej w istotny sposób postaci lub surowszej kwalifikacji prawnej – postanowienia o zmianie zarzutów. Są to określenia normatywne, chociaż w art. 314 k.p.k. jest mowa o wydaniu nowego postanowienia, bez doprecyzowania jego nazwy. W art. 311 § 3 k.p.k., aczkolwiek w innym przypadku, użyto *expressis verbis* określeń „zmiana lub uzupełnienie postanowienia o przedstawieniu zarzutów”. W literaturze zaś czynności te są określane w sposób skrótowy jako zmiana lub uzupełnienie zarzutów. Używa się też dla obu tych form nazwy „zmiana zarzutów”, wywodząc, że zarzucenie jeszcze innego czynu, podobnie jak zmiana kwalifikacji prawnej lub opisu czynu jest zmianą zarzutów². Ze względu na to, że w obu tych wypadkach inny jest zakres modyfikacji dotychczasowego postanowienia o przedstawieniu zarzutów, właściwe jest rozróżnianie uzupełnienia i zmiany zarzutów. Możliwe jest jednocześnie w jednym postanowieniu zarzucenie podejrzanemu nowego czynu i zmiana opisu dotychczas zarzucanego oraz zmiana kwalifikacji tego samego lub innego czynnego.

II. Uzupełnienie zarzutów

Podejrzanemu należy zarzucić czyn nie objęty wydanym uprzednio postanowieniem o przedstawieniu zarzutów, wtedy gdy w toku toczącego się postępowania wyjdzie na jaw, że podejrzany dopuścił się jeszcze innego czynu. Tak samo należy postąpić także wówczas, gdy już w momencie wydawania postanowienia o przedstawieniu zarzutów istniały dane dostatecznie uzasadniające podejrzenie, że podejrzany dopuścił się jeszcze innego lub innych czynów, a nie objęto go postanowieniem o przedstawieniu zarzutów, np. z powodu przeoczenia lub innej oceny czynu. Nie ma znaczenia czas jego popełnienia; może w grę chodzić zarówno czyn popełniony przed wydaniem poprzedniego postanowienia o przedstawieniu zarzutów, jak i po tej czynności. Chodzi o czyn ujawniony po przedstawieniu zarzutów, w tym także wchodzący w ciąg przestępstw. Słusznie twierdzi się jednak w doktrynie, że w razie ujawnienia nowych elementów czynu ciągłego nie wydaje się postanowienia o uzupełnieniu zarzutów, gdyż chodzi o ten sam czyn, a dokonuje się modyfikacji w drodze postanowienia o zmianie zarzutów³.

¹ W literaturze mówi się też o postanowieniu o rozszerzeniu zarzutów (P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2007, s. 104).

² T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego oraz ustawa świadku koronnym. Komentarz, Warszawa 2008, s. 672.

³ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 105.

Uprzednio postawiony zarzut jest nadal utrzymany, a dochodzi jeszcze nowy; nie jest zarzucany w miejsce dotychczasowego czynu. Nie musi mieścić się w ramach zakreślonych przez postanowienie o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia⁴. Trudny do zaakceptowania jest pogląd, że wyjście poza ramy zdarzenia faktycznego przyjętego za podstawę wszczęcia śledztwa lub dochodzenia nie może uzasadniać rozszerzenia zarzutów o czyn będący nowym zdarzeniem⁵. Razi formalizmem twierdzenie, że nowo zarzucany czyn musi mieścić się w ramach zdarzenia, na podstawie którego wszczęto dane postępowanie przygotowawcze, w wypadku zaś gdy w toku postępowania wyjdzie na jaw nowe zdarzenie, należy wydać postanowienie o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia co do tego zdarzenia, a następnie, jeżeli między obydwoma czynami zachodzi łączność, można prowadzić postępowanie w obu sprawach razem i dopiero wtedy skorzystać z art. 314 k.p.k.⁶. Artykuł 314 k.p.k. daje uprawnienie organowi procesowemu do zarzucenia podejrzanemu nowego czynu i nie stawia warunku, by mieścił się w ramach zdarzenia, o które wszczęto śledztwo lub dochodzenie. Przyjęcie prezentowanego wyżej poglądu czyniłoby przepis art. 314 k.p.k. w zakresie uzupełnienia zarzutu martwym⁷. Słusznie w piśmiennictwie przyjmuje się, że *rato legis* tego przepisu nie czyni koniecznym wydawania za każdym razem postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia w zakresie kolejnego czynu, który trzeba zarzucić podejrzanemu⁸. W wypadku gdy zachodzi potrzeba zarzucenia dodatkowo nie jednego, ale dwóch lub więcej czynów, opisuje się je w jednym postanowieniu. Wprawdzie w art. 313 k.p.k. jest mowa o zarzuceniu czynu, co może sugerować, że w postanowieniu o uzupełnieniu zarzutów może być określony tylko jeden czyn, lecz z użycia przez ustawodawcę rzeczownika w liczbie pojedynczej wcale nie oznacza, że nie jest dopuszczalne objęcie nim więcej czynów. W postanowieniu tym określa się tylko nowo zarzucany czyn.

Nie znajduje uzasadnienia normatywnego twierdzenie, że postanowienie o uzupełnieniu przedstawionych zarzutów powinno zawierać, oprócz nowych

⁴ W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 374; Z. Brodzisz, (w:) Kodeks postępowania karnego. Komentarz, pod red. J. Skorupki, Legalis 2013, teza 3 do art. 314.

⁵ F. Prażkiewicz, J. Tylman, Zmiana oskarżenia w procesie karnym powszechnym, ZNUŁ 1958, nr 9, s. 185–186.

⁶ T. Grzegorzczak, Zmiana postanowienia o przedstawieniu zarzutów w postępowaniu karnym, ZN ASW 1973, nr 2–3, s. 164–165; tenże, Kodeks postępowania karnego..., s. 672.

⁷ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2004, s. 383.

⁸ P. Niedzielak, K. Petryna, (w:) A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T. E. Wirzman, Kodeks postępowania karnego. Praktyczny komentarz z orzecznictwem, Warszawa 2001, s. 540; K. T. Boratyńska, (w:) K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważyń, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 672.

czynów, także wszystkie pozostałe zarzuty pozostające w mocy w niezmięnionej treści. Przemawiać ma za tym to, że postanowienie o uzupełnieniu zarzutów, podobnie jak postanowienie o zmianie zarzutów, jest wydaniem całkowicie nowej decyzji uchylającej poprzednie postanowienia, a nie częściową jego zmianą⁹. W literaturze praktyki takiej nie uznaje się za błędną, a jedynie jej konsekwencją jest ewentualna konieczność ponownego uzasadniania całego postanowienia¹⁰. Poglądy te są błędne. Już sama nazwa tego postanowienia „postanowienie o uzupełnieniu zarzutów” wprost wskazuje, że dodaje się nowy zarzut do poprzednio postanowionego. Skoro postanowieniem tym uzupełnia się dotychczas postawiony zarzut o nowy czyn, to tylko w tym zakresie modyfikuje się przedmiot czynów zarzucanych podejrzanemu, a poprzednie postanowienie o przedstawieniu zarzutów pozostaje bez zmian. Słusznie Sąd Najwyższy przyjął, że w takim wypadku „uprzednio przedstawiony zarzut nie traci na aktualności, co oznacza, że dalsze postępowanie toczy się zarówno w zakresie zarzutów przedstawionych uprzednio, jak i zarzutów objętych postanowieniem wydanym na podstawie art. 314 k.p.k.”¹¹. W doktrynie zgłaszano postulat wprowadzenia przepisu nakazującego, by każdorazowo nowe postanowienie w przedmiocie zarzutów zawierało wszystkie aktualnie stawiane zarzuty, co do którego toczyło się postępowanie¹². Propozycja ta nie zasługuje na akceptację. Jej uwzględnienie oznaczałoby dublowanie czynności, gdyż po pierwsze, przedstawiano by zarzut, który był już poprzednio sformułowany, po drugie, na żądanie podejrzanego ponownie byłby uzasadniany.

Postanowienie o uzupełnieniu zarzutów wydaje się także wtedy, gdy zachodzi potrzeba zarzucenia podejrzanemu dodatkowego czynu, który był nieobjęty nie tylko postanowieniem o przedstawieniu zarzutów, ale i wydanym następnie postanowieniem o uzupełnieniu zarzutów. W myśl § 156 reg. prok.¹³ postanowienie o uzupełnieniu zarzutów wydaje się także wówczas, gdy podejrzanemu należy zarzucić czyn, który nie był objęty uprzednio wydanym postanowieniem o zmianie zarzutów. Jest to rozwiązanie nieprawidłowe, gdyż postanowienie o zmianie zarzutów – o czym mowa niżej – modyfikuje uprzednio wydane postanowienie o przedstawieniu zarzutów i nie

⁹ M. Gabriel-Węglowski, Regulamin prokuratury § 96–220 i § 245–260. Komentarz, Warszawa 2009, s. 72; tenże, Regulamin prokuratury. Komentarz do § 121–272 i 329–345, Warszawa 2013, s. 99–100.

¹⁰ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 105.

¹¹ Wyrok składu 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 99. Tak też P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 104.

¹² A. Rybak-Starczak, Glosa do wyroku składu 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, Pal. 2011, nr 7–8, s. 131–132.

¹³ Rozporządzenie Ministra Sprawiedliwości z dnia 24 marca 2010 r. – Regulamin wewnętrzny powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury (Dz. U. Nr 49, poz. 296 ze zm.).

może ono zawierać innego czynu niż ten, który był opisany w tymże postanowieniu.

III. Zmiana zarzutów

Dokonanie zmiany zarzutów jest wymagane w sytuacji, gdy podejrzanemu należy zarzucić: 1) czyn w zmienionej w istotny sposób postaci; 2) czyn zarzucany należy zakwalifikować z surowszego przepisu (art. 314 k.p.k.). Chodzi o zmiany dotyczące czynu, który był objęty uprzednio wydanym postanowieniem o przedstawieniu, zmianie lub uzupełnieniu zarzutów (§ 157 ust. 1 reg. prok.).

Możliwa jest jednoczesna zarówno zmiana istotnej postaci czynu, jak i jego kwalifikacji.

1. Istotnie zmieniona postać czynu

Ustawa zobowiązuje do zmiany zarzutu w sytuacji, gdy zachodzi konieczność zarzucenia czynu *verba legis* „w zmienionej w istotny sposób postaci” (art. 314 k.p.k.). Jest to istotne zawężenie zakresu tej czynności. Oznacza to, że nie każda zmiana opisu czynu powoduje konieczność wydania nowego postanowienia, a tylko taka, która ma przymiot istotnej. Nie jest wymagane uzupełnienia zarzutów w wypadku, gdy zmiana opisu czynu obejmuje nieistotne jego elementy. Konieczność dokonania takiej zmiany zachodzi niezależnie od tego, czy jest ona na korzyść, czy na niekorzyść podejrzanego. Nie sposób ograniczać zmiany tylko do rozszerzających ustaleń faktycznych zarzucanego czynu, które pogarszają sytuację procesową podejrzanego¹⁴.

Zwrot „czyn w zmienionej w istotny sposób postaci” zawiera elementy ocenne, dlatego też konieczna jest analiza konkretnego czynu i jego okoliczności. W literaturze wskazuje się, że chodzi o:

- uzupełnienie, że czyn popełniony jest przestępstwem ciągłym, czyn popełniono wspólnie i w porozumieniu z innymi osobami, zmianie uległy w istotny sposób okoliczności dotyczące sposobu popełnienia przestępstwa, zwiększył się w istotny sposób rozmiar szkody itp.¹⁵,
- sytuację, gdy obraz czynu uległ zasadniczym zmianom¹⁶,

¹⁴ F. Prusak, Pociągnięcie podejrzanego do odpowiedzialności w procesie karnym, Warszawa 1973, s. 120.

¹⁵ J. Peczeniuk, Instytucja przedstawienia zarzutu w świetle przepisów kodeksu postępowania karnego, WPP 1994, nr 3–4, s. 48; J. Bednarzak, (w:) J. Bafia, J. Bednarzak, M. Flemming, S. Kalinowski, H. Kempisty, M. Siewierski, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, Warszawa 1971, s. 320.

¹⁶ S. Waltoś, Proces karny. Zarys systemu, Warszawa 2009, s. 495.

- zmiany, które wiążą się z istotą czynu, przedmiotem ochrony, przedmiotem zamachu, rodzajem czynności wykonawczej, a także datą, czasem i miejscem przestępstwa, rodzajem i rozmiarem szkody, osobą pokrzywdzonego, mające wpływ na odpowiedzialność podejrzanego¹⁷,
- zmiany w zakresie strony przedmiotowej przestępstwa, a więc okoliczności popełnienia czynu, np. czasu, miejsca, skutków czynu, form popełnienia czynu¹⁸,
- nie tylko o zmianę w zakresie form zjawiskowych i stadialnych czynu, ale także zmianę tzw. modalnych okoliczności czynu (czasu, miejsca, sposobu popełnienia oraz rozmiaru szkody lub następstw czynu)¹⁹,
- przekształcenie czynu, które ma lub może mieć znaczenie dla ustalenia zakresu odpowiedzialności karnej podejrzanego, np. zarzucenie czynu w typie kwalifikowanym lub zasadnicza zmiana opisu czynu bez zmiany jego kwalifikacji²⁰,
- elementy stanu faktycznego, jak czas i miejsce popełnienia przestępstwa, wysokość szkody, forma zjawiskowa i stadialna lub gdy ujawnione zostaną nieznane poprzednio elementy wchodzące w skład czynu ciągłego²¹,
- zmianę elementów czynu, które nadają mu nową postać, a przy tym nie wchodzi w grę nowy czyn, np. czasu, miejsca, sposobu popełnienia oraz skutków, a zwłaszcza wysokości powstałej szkody, form zjawiskowych i stadialnych czynu²²,
- zmianę wpływającą istotnie na przykład na sytuację podejrzanego lub sposób obrony²³.

¹⁷ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 672; K. T. Boratyńska, (w:) K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego..., s. 673.

¹⁸ W. Posnow, (w:) Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, Postępowanie karne. Część szczególna, pod red. Z. Świdy, Warszawa 2011, s. 62.

¹⁹ Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów, badanie wniosków dowodowych, niektóre czynności dowodowe oraz zaznajomienie z materiałami postępowania przygotowawczego, Prok. i Pr. 1995, dodatek „Orzecznictwo”, nr 7–8, s. 131; Z. Brodzisz, (w:) Kodeks postępowania karnego..., teza 7 do art. 314.

²⁰ M. Gabriel-Węglowski, Regulamin prokuratury. Komentarz..., s. 100.

²¹ P. Hofmański E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 106.

²² W. Grzeszczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 374; P. Niedzielak, K. Petryna, (w:) A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T. E. Wirzman, Kodeks postępowania karnego..., s. 541; A. Kiełtyka, (w:) D. Kala, A. Kiełtyka, K. Klugiewicz, D. Kuberski, R. Pelewicz, A. Ryński, M. Siwek, Zbiór orzeczeń z zakresu prawa karnego procesowego wraz z komentarzami. Postępowanie przygotowawcze. Czynności sądu w tym postępowaniu. Środki przymusu, pod red. K. Klugiewicza, Warszawa 2012, s. 91.

²³ M. Klejnowska, Z. Sobolewski, (w:) G. Artymiak, M. Klejnowska, C. P. Kłak, A. Masłowska, Z. Sobolewski, P. K. Sowiński, Proces karny. Część szczególna, pod red. G. Artymiak, M. Rogalskiego, Z. Sobolewskiego, Wydawnictwo Wolters Kluwer 2007, s. 38.

Prezentacja powyższych wyliczeń okoliczności wskazuje, że mają one różny charakter, niektóre powtarzają się, a inne są trudne do zaakceptowania. Nie sposób ograniczać zmian tylko do elementów strony przedmiotowej, gdyż na zakres odpowiedzialności karnej w istotny sposób wpływają także okoliczności charakteryzujące stronę podmiotową. Zmiany w opisie czynu mogą dotyczyć strony podmiotowej lub przedmiotowej przestępstwa, w tym przedmiotu wykonawczego.

Najogólniej rzecz ujmując chodzi o zmiany, które dotyczą wprost każdego ze znamion przestępstwa lub wpływają na zakres odpowiedzialności podejrzanego, np. popełnienie czynu w warunkach powodujących nadzwyczajne zaostrenie lub złagodzenie kary.

Zasadnie przyjmuje się w judykaturze, że „Zgodnie z art. 314 k.p.k., postanowienie o zmianie przedstawionych zarzutów stanowi modyfikację poprzednio wydanego postanowienia i podlega wydaniu, gdy okaże się m.in. że podejrzanemu należy zarzucić czyn w zmienionej w istotny sposób postaci. Dotyczy to sytuacji, gdy reformuje się takie elementy stanu faktycznego, jak czas i miejsce popełnienia zarzucanego przestępstwa, wysokość szkody, formę przestępstwa, a także, gdy ujawnione zostaną nieznane poprzednio elementy konstruujące dany typ czynu zabronionego, skoro *ratio legis* omawianego przepisu sprowadza się do zapewnienia oskarżonemu prawidłowej realizacji prawa do obrony przed nowym lub inaczej sformułowanym zarzutem. Jeżeli zatem przyjąć, że oskarżony przyznał się do popełnienia wszystkich zarzucanych mu przestępstw, a nie zmienił się sposób ich realizacji opisany w akcie oskarżenia, to brak jest podstaw do uznania, że odmienne określenie pokrzywdzonego w sposób istotny wpłynęło na opis czynu przypisanego, podważając możliwości racjonalnej obrony”²⁴.

Zmiany te nie muszą łączyć się ze zmianą kwalifikacji prawnej opisanego w nowy sposób czynu. Zmiany – jak trafnie podkreśla się w doktrynie – mogą polegać na uzupełnieniu, zawężeniu lub rozszerzeniu zarzucanego czynu²⁵.

Uzupełnienie zarzucanego czynu zachodzi wówczas, gdy ujawnione okoliczności wskazują na istnienie nowych elementów, należących do istoty określonego przestępstwa, np. ustalenie, że sprawca rozboju nie tylko groził natychmiastowym użyciem przemocy, ale jej używał i doprowadził pokrzywdzonego do bezbronności (art. 280 § 1 k.k.).

Zawężenie następuje wtedy, gdy na skutek nowych okoliczności zachodzi potrzeba usunięcia pewnych elementów decydujących o istnieniu określonego przestępstwa, np. ustalenie, że sprawca nie używał przemocy dokonu-

²⁴ Postanowienie SA w Katowicach z dnia 19 sierpnia 2009 r., sygn. II AKz 553/09, Prok. i Pr. 2010, dodatek „Orzecznictwo”, nr 4, poz. 24; postanowienie SA w Katowicach z dnia 3 czerwca 2009 r., sygn. II AKz 366/09, Prok. i Pr. 2010, dodatek „Orzecznictwo”, nr 4, poz. 23.

²⁵ F. Praśkie wicz, J. Tyłman, *Zmiana...*, s. 181.

jąc kradzieży (art. 280 § 1 k.k.), a zatem wyczerpał znamiona przestępstwa z art. 278 § 1 k.k.

Rozszerzenie zarzucanego czynu następuje w sytuacji, gdy ujawnią się takie elementy czynu, które wskazują, że dotychczas zarzucany czyn stanowi inne przestępstwo, np. wyszło na jaw, że sprawca dopuścił się kradzieży (art. 278 § 1 k.k.) po usunięciu przeszkody zabezpieczającej, a więc przestępstwa kwalifikowanego z art. 279 § 1 k.k.²⁶

Sąd Najwyższy wyraził pogląd, że „Niedostatki postanowienia, o którym mowa w dyspozycji art. 269 § 2 (ob. 313 § 2) k.p.k., polegające na wadliwym oznaczeniu czasu lub miejsca popełnienia przez podejrzanego zarzucanego mu czynu, mogą zostać usunięte wyłącznie w trybie przewidzianym w treści art. 270 (ob. 314) k.p.k. Pominięcie tego trybu i dokonanie zmian dopiero w treści aktu oskarżenia stanowi istotny brak postępowania przygotowawczego, o którym mowa w art. 299 § 1 pkt 2 (ob. 345) k.p.k. (...) i uzasadnia zwrot lub przekazanie sprawy prokuratorowi w celu usunięcia tych braków”²⁷. Jest to pogląd nietrafny, gdyż nie jest to zmiana czynu w istotnej postaci. Słusznie zauważa się w doktrynie, że oskarżyciel publiczny, wnosząc akt oskarżenia, nie może zmienić przedmiotu procesu w stosunku do postępowania przygotowawczego, jednakże może dokonać pewnych zmian w opisie czynu, bez konieczności modyfikacji przedstawionych zarzutów, na podstawie art. 314 k.p.k. Opis czynu w akcie oskarżenia może się różnić w stosunku do zawartego w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów czy też wpisanego do protokołu przesłuchania, nie powodując wszakże zmiany przedmiotu procesu²⁸. „Wydanie postanowienia w trybie art. 314 k.p.k. – jak słusznie zauważył Sąd Najwyższy – dezaktualizuje uprzednio przedstawiony zarzut (zarzuty) lub dotychczasową kwalifikację prawną zarzucanego czynu, zaś dalsze postępowanie toczy się już tylko w zakresie zarzutu przedstawionego w trybie określonym w art. 314 k.p.k.”²⁹.

Nie jest natomiast możliwe wyeliminowanie niektórych czynów objętych postanowieniem o przedstawieniu zarzutów w drodze zmiany zarzutów. W art. 314 k.p.k. chodzi o czyn w zmienionej w istotny sposób postaci, co oznacza, że zmianie podlega ten sam czyn, który został wymieniony w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów, a nie każde relewantne karnopraw-

²⁶ T. Grzegorzczak, *Zmiana...*, s. 167–168.

²⁷ Wyrok SN z dnia 30 maja 1985 r., sygn. I KR 119/85, OSPiKA 1986, nr 9, poz. 193, z krytyczną glosą S. Waltoś, OSPiKA 1986, nr 9, poz. 193. Tak też: T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 673; P. Niedzielak, K. Petryna, (w:) A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T. E. Wirzman, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 541; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 106.

²⁸ A. Lach, *Głosa do wyroku SN z dnia 9 lutego 2011 r.*, sygn. II KK 228/10, LEX/el. 2011.

²⁹ Wyrok składu 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 99.

nie zachowanie sprawcy w ramach pewnego zdarzenia objętego toczącym się postępowaniem karnym³⁰.

Nie jest możliwa zmiana zarzutów, o ile prowadziłyby do zmiany tożsamości czynu. Zmiana taka może być dokonana co do tego samego zdarzenia historycznego, a w każdej innej sytuacji dochodzi do zarzucenia nowego czynu³¹.

Zarzucenie czynu w zmienionej w istotny sposób postaci ma miejsce wtedy, gdy pomiędzy czynem nowo zarzuconym a zarzuconym poprzednio zachodzi tożsamość ontologiczna. „Identyczność czynu – jak słusznie wskazuje się w doktrynie – jest wyłączona, jeśli w porównywalnych jego określeniach zachodzą różnice tak istotne, że wedle rozsądnej życiowej oceny nie można ich uznać za określenie tego samego zdarzenia faktycznego”. Ma to miejsce w przypadku różności podmiotów czynu, różności dóbr prawnych, różnicy w osobie pokrzywdzonego połączonej ze zmianą miejsca czynu, czasu czynu, przedmiotu wykonawczego lub ustawowych znamion czynu³². Podkreśla się, że tożsamość ta zachodzi pomiędzy fazą dokonania a fazą usiłowania danego czynu, gdyż sprawca w przypadku usiłowania wkracza już bezpośrednio w fazę realizacji zachowania składającego się na realizację znamion czynu zabronionego (np. dokonanie zabójstwa strzałem z broni palnej przez oddanie strzału chybionego jest *de facto* tym samym realnym zachowaniem, choć o różnym skutku w świecie rzeczywistym). Nie ma zaś tożsamości pomiędzy tymi dwiema fazami stadialnymi a fazą przygotowania, na którą składają się zupełnie inne zachowania sprawcy. Dlatego zmiana kwalifikacji prawnej, np. z usiłowania popełnienia danego czynu na jego przygotowanie, stanowi zarzucenie zupełnie innego czynu. Podobnie istotną zmianą postaci czynu jest zmiana co do sprawstwa pojedynczego lub współsprawstwa. Taką zmianą w ramach zarzuconego czynu jest również modyfikacja związana z okolicznościami modalnymi albo też miejscem lub czasem popełnienia niektórych czynów, np. modyfikacja okresu popełnienia czynu zabronionego w przypadku przestępstwa trwałego, jakim jest choćby niealimentacja. Zasadnicze wątpliwości powstają natomiast w zakresie przejścia ze sprawstwa – lub odwrotnie – na sprawstwo kierownicze albo polecające, a także na pomocnictwo lub podżeganie. Stanowią bowiem one samoistne typy czynu zabronionego, a także często ich zaistnienie następuje w innym czasie i miejscu niż zachowanie sprawcy³³. Zasadnie Sąd Najwyższy przyjął,

³⁰ M. Gabriel-Węglowski, Glosa do wyroku SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, LEX/el. 2010.

³¹ M. J. Szewczyk, Glosa do wyroku SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, Prokurator 2011, nr 3–4, s. 117–118.

³² M. Cieślak, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne, Warszawa 1971, s. 279.

³³ M. Gabriel-Węglowski, Glosa do wyroku SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, LEX/el. 2010.

że nie jest możliwa zmiana zarzutu zabójstwa na udzielenie sprawcy pomocy do zatarcia śladów zabójstwa oraz niezawiadomienie o jego popełnieniu³⁴.

Zarzucenie czynu w zmienionej w istotny sposób postaci nie ma miejsca wtedy, gdy – jak twierdzi się w zdaniu odrębnym³⁵ – czyny wzajemnie wykluczają się z uwagi na wynikający z prawa materialnego brak możliwości pociągnięcia do odpowiedzialności za obydwa czyny. Słusznie podkreśla się w doktrynie, że propozycja ta jest trudna do zaakceptowania w kontekście niebudzącej wątpliwości wykładni literalnej art. 314 k.p.k., w którym jest mowa o „czynie w zmienionej w istotny sposób postaci, a to zakłada tożsamość czynu, który w trakcie postępowania nie może podlegać dowolnym zmianom³⁶. Nietrafny jest pogląd, że zmiana zarzutów obejmuje także sytuację, gdy podejrzanemu zarzucono mylnie popełnienie nie tego czynu, którego rzeczywiście nie popełnił³⁷. W takim wypadku jego wyeliminowanie – o czym niżej – może nastąpić w drodze umorzenia postępowania w tej części.

W § 156 ust. 2 reg. prok. zawarta jest trafna dyrektywa, że gdy okaże się, że podejrzany nie popełnił czynu objętego uprzednio wydanym postanowieniem o przedstawieniu, zmianie lub uzupełnieniu zarzutów lub że postępowanie karne o ten czyn nie może toczyć się z innych przyczyn wyłączających ściganie, postępowanie przygotowawcze w tej części umarza się³⁸. W takiej sytuacji wydaje się postanowienie o częściowym umorzeniu postępowania przygotowawczego przeciwko temu podejrzanemu o ten czyn. Nie wydaje się zasadne wyłączenie materiałów dotyczących tego czynu do odrębnego prowadzenia i następnie umorzenie postępowania przeciwko podejrzanemu³⁹. Może jednak okazać się celowe wydanie postanowienia o wyłączeniu materiałów dotyczących tego czynu do odrębnego postępowania w sytuacji, gdy zachodzi konieczność podejmowania dalszych czynności o ten czyn, ale już w stosunku do ewentualnie innego podejrzanego. Nie jest zasadne stanowisko, że wydanie nowego postanowienia nie prowadzi do konieczności umorzenia postępowania w zakresie czynu zarzuconego po-

³⁴ Wyrok składu 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 99.

³⁵ Zdanie odrębne P. Hofmańskiego i A. Siuchnińskiego do wyrok składu 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 99.

³⁶ A. Lach, Glosa do wyroku SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, LEX/el. 2010, Z. Brodzisz, (w:) Kodeks postępowania karnego..., teza 8 do art. 314.

³⁷ Z. Kegel, (w:) Polski proces karny. Zagadnienia szczególne, pod red. Z. Kęgla, t. II, Warszawa 1988, s. 27; tenże, Polski proces karny. Część II. Przebieg procesu, Część III. Postępowania szczególne, pod red. M. Lipczyńskiej, Warszawa–Wrocław 1971, s. 33.

³⁸ Tak też P. Niedzielak, K. Petryna, (w:) A. Kryże, P. Niedzielak, K. Petryna, T. E. Wirzman, Kodeks postępowania karnego..., s. 541; T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 672; W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego..., s. 374; Z. Brodzisz, (w:) Kodeks postępowania karnego..., teza 4 do art. 314.

³⁹ M. Gabriel-Węglowski, Regulamin prokuratury. Komentarz..., s. 101.

stanowieniem pierwotnym, gdyż tylko czasami zmiana postanowienia prowadzi do powinności umorzenia postępowania o czyn zarzucany uprzednio. Ma to miejsce wówczas, gdy ze względów materialnoprawnych nie jest możliwe przypisanie sprawcy obu wchodzących w grę przestępstw, np. wówczas, gdy w świetle zgromadzonych materiałów postępowania podejrzanemu należy w miejsce zabójstwa przypisać nietożsame z nim ontologicznie pomocnictwo do tegoż zabójstwa. Nietrafne jest stanowisko, że jeżeli w takiej sytuacji nie umorzono postępowania w zakresie uprzednio zarzucanego przestępstwa, dochodzi do niego *per facta concludentia*, w związku z czym droga do ścigania za przestępstwo zarzucane postanowieniem pierwotnym zostaje zamknięta⁴⁰. Jak słusznie podniósł Sąd Najwyższy, teza ta nie znajduje uzasadnienia w przepisach procesowych i gdyby przyjąć, że postanowienie takie ma charakter domniemanego umorzenia, wówczas jego odpis powinien być doręczony stronom, którym przysługiwałoby od takiego orzeczenia środek odwoławczy. Uprawnienie do złożenia zażalenia na postanowienie o umorzeniu postępowania powinno przysługiwać stronom niezależnie od tego, czy do umorzenia doszło w sposób wyraźny, czy dorozumiany, oraz niezależnie od tego, jakiej przesłanki nie wskazywano by jako podstawy prawnej tej dorozumianej decyzji o umorzeniu postępowania, w tym także wtedy, gdy podstawę miałyby stanowić art. 17 § 1 pkt 11 k.p.k., to jest „inna okoliczność wyłączająca ściganie”⁴¹.

Zmiana czynu musi się mieścić w ramach tego samego czynu co poprzedni zarzut. Ocena co do tego, czy zmiany w opisie czynu mieszczą się w ramach tego samego czynu, czy wykraczają poza te ramy, stanowiąc w istocie ujawnienie nowego czynu, następuje głównie na podstawie kryterium przedmiotu wykonawczego⁴².

Istotna zmiana w zakresie opisu czynu z reguły powoduje też zastosowanie innego przepisu ustawy karnej, np. zmiana zarzutu dotycząca kradzieży zwykłej (art. 278 § 1 k.k.) na rozbój (art. 280 § 1 k.k.) pociąga za sobą także zmianę kwalifikacji prawnej. Nie zawsze jednak tak musi być. Przykładowo w zarzucie popełnienia przestępstwa z art. 159 k.k. może zajść konieczność zmiany postawionego zarzutu przez wskazanie innego niebezpiecznego przedmiotu używanego przez podejrzanego w bójce, co pozostaje bez wpływu na przyjętą wcześniej kwalifikację prawną.

W toku postępowania przygotowawczego możliwe jest wydanie kolejnego postanowienia o zmianie zarzutów, w którym następuje powrót do poprzedniego opisu czynu, tj. zostaje zarzucony podejrzanemu czyn w zmienionej

⁴⁰ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Komentarz, t. II, Warszawa 2011, dostępny *on line*, teza 6 do art. 314.

⁴¹ Wyrok składu 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 99.

⁴² T. Grzegorzczak, *Zmiana...*, s. 166.

w istotny sposób postaci, ale w takiej samej, jaki był opisany w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów, co może być uzasadnione kształtującą się przez cały przebieg postępowania przygotowawczego podstawą faktyczną.

Rację ma Sąd Najwyższy, że „W razie wydania postanowienia o przedstawieniu zarzutu popełnienia przestępstwa ściganego z oskarżenia publicznego prokurator – jeżeli w toku dalszego postępowania okaże się, że czyn sprawcy wyczerpuje jedynie znamiona przestępstwa ściganego z oskarżenia prywatnego – może zrealizować uprawnienia wynikające z treści art. 50 § 1 (ob. art. 60 § 1 – uwaga autora) k.p.k. przez wydanie postanowienia o odpowiedniej zmianie przedstawionego zarzutu (art. 270, ob. art. 314 k.p.k. – uwaga autora).

2. Zmiana kwalifikacji prawnej czynu

O ile zmiana czynu na zmieniony w istotny sposób postaci dotyczy ustaleń faktycznych, o tyle zakwalifikowanie czynu z surowszego przepisu wymaga oceny jurystycznej zarzucanego czynu. Potrzeba zmiany kwalifikacji prawnej może wynikać z dokonanych nowych ustaleń faktycznych po przedstawieniu zarzutów lub z konieczności dokonania korekty dotychczasowej błędnej kwalifikacji albo ze zmiany treści przepisów prawa karnego materialnego⁴³. W art. 314 k.p.k. w części dotyczącej zmiany kwalifikacji prawnej chodzi wyłącznie o tę, która jest dokonywana bez zmian opisu czynu, czyli o tzw. prostą zmianę kwalifikacji⁴⁴, zwaną też samoistną⁴⁵. Jeśli zmiana kwalifikacji jest spowodowana zmianą opisu czynu, tzw. następczą zmianą kwalifikacji prawnej⁴⁶, konieczne jest odmienne opisanie zarzucanego czynu, a więc w grę wchodzi zmiana opisu czynu, której następstwem jest właśnie inna kwalifikacja prawna.

Artykuł 314 k.p.k. wymaga zmiany zarzutów tylko w sytuacji, gdy dotychczas zarzucany czyn należy zakwalifikować z surowszego przepisu. *A contrario* nie ma takiej potrzeby, gdy z powodu błędnie przyjętej kwalifikacji lub dodatkowych ustaleń należy powołać przepis łagodniejszy. Rozwiązanie to w doktrynie uzasadnia się tym, że taka zmiana jest korzystna dla podejrzanego, gdyż granice jego potencjalnej odpowiedzialności podlegają redukcji, wskazując jednocześnie, że brak wiedzy o aktualnym kształcie stawianych zarzutów może utrudniać mu prowadzenie skutecznej obrony, przy

⁴³ S. Stachowiak, P. Wiliński, B. Janusz-Pohl, Zmiana kwalifikacji prawnej w toku postępowania karnego, (w:) Współzależność prawa karnego materialnego i procesowego w świetle kodyfikacji karnych z 1997 r. i propozycji zmian, pod red. Z. Cwiąkałskiego, G. Artymiak, Warszawa 2009, s. 115.

⁴⁴ M. Cieślak, Polska procedura karna. Podstawowe założenia teoretyczne, Warszawa 1984, s. 303–305.

⁴⁵ S. Waltoś, Proces karny..., s. 32.

⁴⁶ M. Cieślak, *ibidem*, s. 303–305; S. Waltoś, *ibidem*.

czym wskazuje się, że jednym z podstawowych elementów prawa do obrony jest prawo do znajomości stawianych zarzutów⁴⁷.

Regulamin prokuratorski rozszerza konieczność zmiany zarzutów także na sytuację, gdy „zarzucony czyn należy zakwalifikować (...) z przepisu o takim samym zagrożeniu ustawowym lub z łagodniejszego przepisu, gdy ma to znaczenie dla obrony podejrzanego” (§ 157 ust. 2). W piśmiennictwie podniesiono zarzut, że regulacja ta wykracza poza ustawową delegację⁴⁸. Moim zdaniem nie sposób jej kwestionować, gdyż stwarza ona podejrzanemu dalej idące gwarancje, niż to czyni art. 314 k.p.k. Trafnie podkreśla się w doktrynie, że zmiana kwalifikacji prawnej na równorzędną lub łagodniejszą może mieć znaczenie dla pełnego ujawnienia dowodów, a także umożliwić podejrzanemu skuteczną obronę, dlatego też wskazane jest, by w praktyce, jeżeli może to mieć znaczenie dla obrony podejrzanego, wydawano i w takiej sytuacji nowe postanowienie⁴⁹.

W literaturze brak w art. 314 k.p.k. obowiązku zmiany zarzutów także w wypadku konieczności zmiany kwalifikacji prawnej na równorzędną lub łagodniejszą traktuje się jako lukę prawną i proponowano ją uzupełnić wykładnią systemową, odwołując się do art. 399 k.p.k., który zobowiązuje sąd do uprzedzenia obecnych na rozprawie stron o możliwości zakwalifikowania czynu według innego przepisu prawnego, a więc zarówno na surowszą, jak też na równorzędną lub łagodniejszą. Argumentowano, że kwestia ta powinna być rozumiana jednakowo, zarówno w postępowaniu sądowym, jak i przygotowawczym, pisząc wprost, że nie ma potrzeby wyczekiwania z zakwalifikowaniem czynu z przepisu o równorzędnym zagrożeniu lub łagodniejszym aż do rozprawy głównej, gdyż interes podejrzanego, a zwłaszcza jego prawo do obrony wymaga, by zaznajomić go jak najwcześniej z wszelkimi istotnymi zmianami w zakresie zarzutów, mającymi dla niego znaczenie. Z tego też powodu proponowano, by zawartym w art. 314 k.p.k. sformułowaniem „czyn w zmienionej w istotny sposób postaci” objąć także czyn o równorzędnej bądź łagodniejszej kwalifikacji prawnej⁵⁰. Jest to interpretacja zbyt daleko idąca, gdyż kwestia zmiany kwalifikacji prawnej czynu jest uregulowana odrębnie w tym przepisie, a analizowany zwrot dotyczy opisu czynu, a nie jego kwalifikacji. Ponadto brak obowiązku zmiany zarzutów na

⁴⁷ S. Stachowiak, P. Wiliński, B. Janusz-Pohl, *Zmiana kwalifikacji prawnej...*, s. 116.

⁴⁸ M. Gabriel-Węglowski, *Regulamin prokuratury. Komentarz...*, s. 100.

⁴⁹ A. Kaftal, *Niektóre zagadnienia zmiany kwalifikacji prawnej na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego*, PiP 1962, nr 7–9, s. 371–382; S. Stachowiak, (w:) K. Marszał, S. Stachowiak, K. Sychta, J. Zagrodnik, K. Zgryzek, *Proces karny. Przebieg postępowania*, Katowice 2008, s. 43; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 106.

⁵⁰ W. Grzeszczyk, *Przebieg postępowania przygotowawczego*, (w:) *Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego*, nr 5, Warszawa 1997, s. 91–92; tenże, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 375; S. Stachowiak, *Przedstawienie zarzutów...*, s. 28.

kwalfikację równorzędną lub łagodniejszą oznacza, że nie ma przeszkód, by w akcie oskarżenia powołać tę właściwą, a nie dopiero uprzedzić o tym oskarżonego na rozprawie. Słusznie podkreśla się w literaturze, że inna jest rola zmiany zarzutów w postępowaniu przygotowawczym, a inna zmiany kwalfikacji prawnej czynu przed sądem⁵¹. Trafnie konieczność takiej zmiany uzasadniano znaczeniem dla obrony podejrzanego⁵². Nie ulega wątpliwości, że podejrzany powinien być poinformowany także o zmianie kwalfikacji czynu na równorzędną lub łagodniejszą. W związku z tym uzasadniony jest postulat *de lege ferenda*, by do art. 314 k.p.k. po słowach „z surowszego przepisu” dodać zwrot „albo z przepisu o takim samym zagrożeniu ustawowym lub z łagodniejszego przepisu, gdy ma to znaczenie dla obrony podejrzanego”⁵³. Zbyt daleko idąca jest propozycja, by każda modyfikacja kwalfikacji prawnej zarzucanego czynu wymagała wydania postanowienia o zmianie zarzutów⁵⁴. Dotyczyłoby to także zmian, które nie mają żadnego znaczenia dla obrony podejrzanego, co czyniłoby tę czynność nieracjonalną.

W literaturze wskazuje się na konieczność wydania postanowienia o zmianie zarzutów wówczas, gdy zmiana kwalfikacji prawnej wynika z nowelizacji przepisów prawa materialnego, a przepis powołany w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów został ujęty w tym samym brzmieniu w innej jednostce redakcyjnej⁵⁵. Uzasadnia się to niezbędnością dokonania takiej czynności. Pogląd ten trudno aprobować, gdyż w takiej sytuacji zmiana polega na podaniu innego numeru artykułu, pod który podpada zarzucany czyn, a to nie ma znaczenia dla podejrzanego.

W artykule 314 k.p.k. wymóg wydania postanowienia o zmianie zarzutów ze względu na modyfikację kwalfikacji prawnej czynu jest ograniczony do sytuacji, gdy według nowej subsumpcji czyn wypełnia znamiona surowszego przepisu. To oznacza, że istotne jest wyłącznie ustawowe zagrożenie w przepisie określającym typ przestępstwa, który zarzuca się podejrzanemu. Tak wąskie rozumienie konieczności zmiany zarzutu pozostawałoby w sprzeczności z *ratio legis* art. 314 k.p.k., którego celem jest poinformowa-

⁵¹ A. Kiełtyka, (w:) D. Kala, A. Kiełtyka, K. Klugiewicz, D. Kuberski, R. Pelewicz, A. Ryński, M. Siwek, Zbiór orzeczeń..., s. 91.

⁵² S. Stachowiak, (w:) K. Marszał, S. Stachowiak, K. Sychta, J. Zagrodnik, K. Zgryzek, Proces karny..., s. 43; P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 106; K. T. Boratyńska, (w:) K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego..., s. 673.

⁵³ Projekty kodeksu postępowania karnego z 1990 r. (art. 313), z 1991 r. (art. 312) i z 1994 r. (art. 309) przewidywały szerszą formułę, a mianowicie zmiana zarzutów była wymagana w wypadku, gdy zarzucany czyn należało „zakwalifikować z innego przepisu”. Projekt kodeksu postępowania karnego z 1995 r. (art. 310) zawierał wymóg, by zachodziła potrzeba zakwalifikowania zarzucanego czynu z surowszego przepisu.

⁵⁴ S. Stachowiak, P. Wiliński, B. Janusz-Pohl, Zmiana kwalfikacji prawnej..., s. 117; K. Marszał, Proces karny, Katowice 1997, s. 342.

⁵⁵ S. Stachowiak, P. Wiliński, B. Janusz-Pohl, *ibidem*.

nie podejrzanego o tym, że mogą dotknąć go surowsze konsekwencje prawne i umożliwienie mu skutecznej obrony. Dlatego pojęciu „surowszy przepis” – wbrew jego znaczeniu językowemu – należy nadać szersze znaczenie. Dokonując oceny, czy nowa kwalifikacja prawna czynu jest surowsza, trzeba mieć na uwadze całokształt przepisów regulujących sytuację prawną podejrzanego w kontekście nowopowołanego przepisu. Zasadnie twierdzi się w piśmiennictwie, że chodzi o taką zmianę, która zgodnie z prawem karnym materialnym przewiduje surowszą odpowiedzialność karną⁵⁶. Słusznie wskazuje się, że surowsza kwalifikacja prawna czynu to nie tylko kwalifikowany typ przestępstwa, ale także inne okoliczności mające wpływ na zwiększenie odpowiedzialności karnej, np. ciągłość przestępstwa, chuligański charakter czynu, powrót do przestępstwa⁵⁷. Trzeba brać po uwagę nie tylko ustawowe zagrożenie danego typu przestępstwa, a więc rodzaj i wysokość kary, ale możliwość lub obowiązek orzeczenia środka karnego, stosowania nadzwyczajnego obostrzenia kary, dopuszczalność korzystania lub ograniczenia nadzwyczajnego złagodzenia kary, czy warunkowego zawieszenia kary, warunkowego przedterminowego zwolnienia⁵⁸. Słusznie jednak przyjmuje się, że konieczność taka zachodzi przy każdej zmianie kwalifikacji na przepis przewidujący surowsze zagrożenie, choćby jednocześnie okoliczności faktyczne wskazywały na to, że z przepisu tego nie może *in concreto* być wymierzona surowsza kara⁵⁹.

Należy wydać postanowienie o zmianie zarzutów w razie konieczności zakwalifikowania czynu także z innych przepisów pozostających w zbiegu (art. 11 § 2 k.k.). W zasadzie nie ma takiej potrzeby wyeliminowania niektórych z nich w wypadku, gdy w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów wskazano kumulatywną kwalifikację prawną, gdyż zmiana ta nie ma żadnego znaczenia dla podejrzanego; działa ona na jego korzyść. Trafnie zwraca się jednak uwagę w piśmiennictwie, że czasami rezygnacja z kumulatywnej kwalifikacji może oznaczać istotną zmianę postaci czynu⁶⁰.

Podobnie jak w wypadku zarzucenia czynu w zmienionej w istotny sposób postaci, także w wypadku dokonania zmiany kwalifikacji prawnej na su-

⁵⁶ M. Gabriel-Węglowski, Regulamin prokuratury. Komentarz..., s. 100.

⁵⁷ Z. Młynarczyk, Przedstawienie zarzutów..., s. 131.

⁵⁸ J. Bafia, Zmiana kwalifikacji prawnej czynu w procesie karnym, Warszawa 1964, s. 81; F. Prusak, Zmiana zarzutów w postępowaniu przygotowawczym, *SIAMO* 1971, nr 4–5, s. 569; J. Peczeniuk, Instytucja przedstawienia zarzutu..., s. 48; W. Posnow, (w:) Z. Świda, J. Skorupka, R. Ponikowski, W. Posnow, Postępowanie karne..., s. 62; W. Grzeszczyk, Kodeks postępowania karnego..., s. 375.

⁵⁹ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 106.

⁶⁰ A. Kiełtyka, (w:) D. Kala, A. Kiełtyka, K. Klugiewicz, D. Kuberski, R. Pelciewicz, A. Ryński, M. Siwek, Zbiór orzeczeń..., s. 94.

rowszą musi być zachowana ontologiczna tożsamość czynu⁶¹. Słusznie podkreśla się w judykaturze, że „Zmiana kwalifikacji prawnej czynu zarzucanego jest możliwa tylko w takim układzie procesowym, w którym ustalenia faktyczne nie ulegają tak istotnym przeobrażeniom, iż prowadzą one wprost do odmiennego obrazu zdarzenia, dając w konsekwencji «inny» zupełnie czyn”⁶². Chodzi wyłącznie o zdarzenie, czyli fragment rzeczywistości stanowiący bazę dla określenia czynu zarzucanego. Przedmiotem postępowania jest czyn rzeczywisty, czyli zdarzenie obiektywne.

IV. Postępowanie w przedmiocie uzupełnienia lub zmiany zarzutów

Modyfikacja zarzutów następuje przez wydanie nowego postanowienia. Dookreślenie w art. 314 k.p.k., iż ma to być nowe postanowienie, oznacza, że ma ono być o takiej treści jak postanowienie o przedstawieniu zarzutów. Postanowienie takie musi odpowiadać warunkom przewidzianym w art. 313 § 2 k.p.k. dla postanowienia o przedstawieniu zarzutów. W art. 314 k.p.k. jest mowa o nowym postanowieniu, przez które należy rozumieć postanowienie o przedstawieniu zarzutów, na co wskazuje wcześniejsze odwołanie się do postanowienia o przedstawieniu zarzutów, które nie obejmuje czynu nim nieobjętego lub którego opis lub kwalifikacja ulegają zmianie. Wobec tego w postanowieniu tym należy wskazać podejrzanego zwykle przez podanie jego imienia i nazwiska oraz dokładnie określić nowy czyn i jego kwalifikację prawną. Dokonanie modyfikacji zarzutów stanowi dla podejrzanego informację o tym, co mu się aktualnie zarzuca, a nadto umożliwia się mu podjęcie obrony w zakresie dodatkowego lub zmienionego zarzutu⁶³.

Organ prowadzący postępowanie przygotowawcze jest zobligowany do uzupełnienia lub zmiany zarzutów, jeżeli uzasadniają to ustalone okoliczności. Artykuł 314 k.p.k. stanowi, że wydaje się nowe postanowienie, jeżeli w toku śledztwa lub dochodzenia okaże się, że podejrzanemu należy zarzucić czyn nie objęty wydanym uprzednio postanowieniem o przedstawieniu zarzutów lub czyn w zmienionej w istotny sposób postaci albo zarzucany

⁶¹ Wyrok 7 sędziów SN z dnia 30 września 2009 r., sygn. I KZP 1/09, OSNKW 2009, nr 12, poz. 99; M. Rusinek, Kilka uwag o „tożsamości czynu”, (w:) *Węzłowe problemy procesu karnego*, pod red. P. Hofmańskiego, Warszawa 2010, s. 557; E. Klimowicz-Górowska, Zmiana kwalifikacji prawnej a niezmiennosc przedmiotowych granic rozpoznania sprawy, (w:) *Węzłowe problemy...*, s. 564.

⁶² Wyrok SN z dnia 17 grudnia 1999 r., sygn. IV KKN 512/99, Prok. i Pr 2000, dodatek „Orzecznictwo”, nr 6, poz. 10.

⁶³ J. Grajewski, *Przebieg procesu karnego*, Warszawa 2012, s. 61; tenże, (w:) J. Grajewski, L. K. Paprzycki, S. Steinborn, *Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, t. I, Warszawa 2013, s. 934.

czyn należy zakwalifikować z surowszego przepisu. Użycie czasownika „wydaje” w trybie oznajmującym oznacza, że w wypadku, gdy zachodzi którakolwiek z tych okoliczności, obowiązkowe jest wydanie odpowiednio postanowienia o uzupełnieniu zarzutów lub postanowienia o zmianie zarzutów. O dyrektywalnym charakterze wypowiedzi ustawodawcy często świadczy właśnie zastosowany tryb oznajmujący w połączeniu z określonym kontekstem sytuacyjnym tej wypowiedzi⁶⁴.

Postanowienie takie powinno być wydane w momencie dokonania ustaleń wskazujących na taką potrzebę. Uczynienie tego zbyt późno powoduje ograniczenie praw podejrzanego, a zwłaszcza jego prawa do obrony. Trzeba mieć na uwadze – co podkreśla się w piśmiennictwie – że w celu zapewnienia podejrzanemu prawa do obrony art. 314 k.p.k. przewiduje obowiązek organu procesowego prowadzącego postępowanie przygotowawcze niezwłocznego informowania podejrzanego o istnieniu, opartego na aktualnie zgromadzonym materiale dowodowym, uzasadnionego podejrzenia popełnienia przez niego innego przestępstwa od dotychczas mu zarzuconego lub przestępstwa wprowadzie już ujętego w ogłoszonym mu postanowieniu, lecz co do którego zachodzi potrzeba jego istotnej modyfikacji lub zmiany na surowszą od przyjętej kwalifikacji prawnej⁶⁵. Trafnie zwraca się uwagę w orzecznictwie, że „Niezrozumiałe jest powstrzymywanie się prowadzącego śledztwo od przedstawienia podejrzanemu zarzutu o dalsze przestępstwa, choć podejrzenie popełnienia ich wynika z zebranych dowodów, a prokurator przesłuchuje go co do tych przestępstw. Bezczyńność ta może podejrzanemu utrudnić obronę, zwłaszcza gdy prowadzący śledztwo domaga się, by przedłużyć tymczasowe aresztowanie podejrzanego”⁶⁶.

Decyzję taką jest obowiązany podjąć organ procesowy z własnej inicjatywy. Strona, a zwłaszcza podejrzany, nie jest pozbawiona możliwości doprowadzenia do tego. Słusznie wskazuje się w literaturze w kontekście zmiany kwalifikacji prawnej czynu, że może to uczynić poprzez składanie wniosków dowodowych lub uczestnictwo w czynnościach, a także wskazywanie prowadzącemu postępowanie na błędność przyjętej kwalifikacji prawnej⁶⁷. Strony bowiem mogą składać nie tylko wnioski o dokonanie czynności

⁶⁴ A. Malinowski, *Redagowanie tekstu prawnego. Wybrane wskazania logiczno-językowe*, Warszawa 2008, s. 95.

⁶⁵ P. Pawlonka, *Glosa do wyroku SN z dnia 9 lutego 2011 r., sygn. II KK 228/10, LEX/el. 2011*; Z. Brodzisz, (w:) *Kodeks postępowania karnego*, pod red. J. Skorupki, Legalis 2013, teza 1 do art. 314.

⁶⁶ *Postanowienie SA w Krakowie z dnia 24 marca 1993 r., sygn. II AKz 67/93, KZS 1993, nr 3, poz. 15*; K. T. Boratyńska, (w:) *K. T. Boratyńska, A. Górski, A. Sakowicz, A. Ważny, Kodeks postępowania karnego...*, s. 672.

⁶⁷ S. Stachowiak, P. Wiliński, B. Janusz-Pohl, *Zmiana kwalifikacji prawnej...*, s. 117.

śledztwa lub dochodzenia, ale także inne wnioski, które mogą dotyczyć różnych kwestii⁶⁸.

Na uzupełnienie lub zmianę zarzutów składają się te same czynności, jakie są przewidziane dla przedstawienia zarzutów. Artykuł 314 k.p.k. nakazuje wydanie niezwłocznie nowego postanowienia, ogłoszenia go podejrzanemu i przesłuchania go, a nadto odsyła do odpowiedniego stosowania art. 313 § 3 i 4 k.p.k., tj. możliwości żądania przez podejrzanego, do czasu zawiadomienia go o terminie zaznajomienia z materiałami śledztwa, podania mu ustnie podstaw zarzutów, a także sporządzenia uzasadnienia na piśmie oraz pouczenia o tym, a w razie zgłoszenia żądania sporządzenia go na piśmie, doręczenia uzasadnienia podejrzanemu i ustanowionemu obrońcy w terminie 14 dni oraz wskazania w uzasadnieniu faktów i dowodów, które zostały przyjęte za podstawę uzupełnienia lub zmiany zarzutów. W wypadku uzupełnienia zarzutu podejrzanemu nie może domagać się uzasadnienia zarzutu opisanego w poprzednim postanowieniu, o ile zarzut ten był już uzasadniany. Należy jednak to uczynić, jeżeli podejrzanemu nie był zawiadomiony o terminie zaznajomienia z materiałami postępowania, co z reguły ma miejsce, gdyż uzupełnienie zarzutów następuje przed wykonaniem tej czynności. W takim wypadku korzysta z uprawnienia przewidzianego w art. 313 § 3 k.p.k. Uprawnienie to staje się bezprzedmiotowe w razie zmiany zarzutu, gdyż wówczas uzasadnia się czyn aktualnie mu zarzucany, a tym jest ten opisany w postanowieniu o zmianie zarzutów⁶⁹.

Modyfikacja postanowienia o przedstawieniu zarzutów powinna być – co wynika m.in. z systematyki k.p.k. – dokonana przed zaznajomieniem podejrzanego z materiałami postępowania, jednakże możliwe jest dokonanie tego w toku tej czynności, gdy podczas niej ujawnią się podstawy do zmiany lub uzupełnienia zarzutów, np. podejrzanemu skutecznie zakwestionuje przyjęty opis czynu⁷⁰.

W art. 314 k.p.k., inaczej niż w art. 313 § 1 k.p.k., nie podkreślono, iż ogłoszenie postanowienia ma nastąpić niezwłocznie, co może sugerować, że ustawodawca dał więcej czasu organowi procesowemu. Mając na uwadze, że w istocie chodzi o takie samo postanowienie, nie sposób racjonalnie wytłumaczyć odstępstwa od tego wymogu. Jest to raczej nieświadome pominięcie tego określenia, a to pozwala na przyjęcie – ze względów teleologicznych – konieczności dokonania tej czynności także niezwłocznie⁷¹.

⁶⁸ K. Marszał, S. Stachowiak, K. Zgryzek, *Proces karny*, Katowice 2005, s. 455.

⁶⁹ T. Grzegorzczak, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 673.

⁷⁰ T. Grzegorzczak, *Zmiana...*, s. 173.

⁷¹ R. A. Stefański, (w:) J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S. M. Przyjemski, R. A. Stefański, S. Zabłocki, *Kodeks postępowania karnego...*, s. 386.

V. Modyfikacja zarzutów w dochodzeniu

Uzupełnienie lub zmiana zarzutów w dochodzeniu może nastąpić w dochodzeniu w formie uproszczonej, które polega na zaniechaniu sporządzenia postanowienia o przedstawieniu zarzutów i przesłuchaniu osoby podejrzanej o popełnienie przestępstwa w charakterze podejrzanego po powiadomieniu jej o treści uzupełnionego lub zmienionego zarzutu wpisanego do protokołu przesłuchania (art. 325g § 2 k.p.k.). Taki tryb uzupełnienia lub zmiany zarzutów jest dopuszczalny w wypadku, gdy w formie uproszczonej były przedstawione zarzuty. Jeżeli organ dochodzeniowy nie skorzystał z uproszczenia przewidzianego w art. 325g § 1 i 2 k.p.k. i wydał postanowienie o przedstawieniu zarzutów, to jego uzupełnienie lub zmiana może nastąpić tylko poprzez wydanie postanowienia o uzupełnieniu lub zmianie zarzutów⁷². Skoro organ dochodzeniowy nie skorzystał z uproszczonej formy przedstawienia zarzutów, a wykonał tę czynność w formie zwykłej, to konsekwencją tego jest możliwość uzupełnienia lub zmiany zarzutów w taki sam sposób. W doktrynie słusznie przyjmuje się, że w wypadku, gdy w dochodzeniu nie wydano postanowienia o przedstawieniu zarzutów, a ograniczono się do czynności określonych w art. 235g § 2 k.p.k., uzupełnienie zarzutu może nastąpić w drodze uzupełniającego przesłuchania podejrzanego, po poinformowaniu o treści nowego zarzutu⁷³.

W wypadku, gdy dochodzenie zostało przekształcone w śledztwo, uzupełnienie lub zmiana zarzutów może nastąpić w formie wymaganej dla śledztwa, a więc poprzez wydanie postanowienia o uzupełnieniu lub zmianie zarzutów i wykonanie dalszych czynności⁷⁴.

VI. Wnioski

Modyfikacja przedstawionych zarzutów może polegać na uzupełnieniu zarzutów, zawierającym się w zarzuceniu czynu lub czynów nie objętych uprzednio wydanym postanowieniem o przedstawieniu zarzutów, albo na zmianie zarzutów, obejmującej określenie zarzuczonego czynu w zmienionej w istotny sposób postaci lub zmianie kwalifikacji prawnej czynu na przepis surowszy.

Uzupełnienie zarzutów polega na zarzuceniu podejrzanemu nowego czynu, nieobjętego postanowieniem o przedstawieniu zarzutów. Uprzednio postawiony zarzut jest nadal utrzymany, a dochodzi jeszcze nowy, który nie

⁷² Tak też P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego..., s. 104.

⁷³ *Ibidem*.

⁷⁴ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego..., s. 673.

jest zarzucany w miejsce dotychczasowego czynu. Nie musi mieścić się w ramach określonych przez postanowienie o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia. W postanowieniu uzupełniającym zarzuty określa się tylko nowo zarzucany czyn i nie wymienia się czynu poprzednio zarzucanego, który pozostaje w mocy w niezmienionej treści.

Zmiany zarzutów w zakresie opisu czynu dokonuje się wówczas, gdy dotyczy istotnych elementów. Chodzi o zmiany, które dotyczą wprost każdego ze znamion przestępstwa lub wpływają na zakres odpowiedzialności podejrzanego, np. popełnienie czynu w warunkach powodujących nadzwyczajne zastrzeżenie lub złagodzenie kary. Nie jest możliwe wyeliminowanie niektórych czynów objętych postanowieniem o przedstawieniu zarzutów w drodze zmiany zarzutów. Zostaje bowiem czyn wymieniony w postanowieniu o przedstawieniu zarzutów. Jego wyeliminowanie może nastąpić w drodze umorzenia postępowania w tej części, co trafnie nakazuje § 156 ust. 2 reg. prok.

Zmiana kwalifikacji prawnej czynu jest wymagana tylko wówczas, gdy zachodzi konieczność zastosowania surowszego przepisu. Wprawdzie w art. 314 k.p.k., jest mowa o surowszym przepisie, lecz trafnie przyjmuje się w doktrynie, że chodzi o taką zmianę, która zgodnie z prawem karnym materialnym przewiduje surowszą odpowiedzialność karną. Nie jest wymagana zmiana zarzutu w razie potrzeby zmiany kwalifikacji prawnej na równorzędną lub łagodniejszą, co nie pozostaje bez wpływu na możliwość prowadzenia skutecznej obrony przez podejrzanego. Obowiązek taki trafnie przewiduje § 157 ust. 2 reg. prok., gdy ma to znaczenie dla obrony podejrzanego, lecz jest to akt podustawowy i zasadny jest postulat *de lege ferenda*, by do art. 314 k.p.k. po słowach „z surowszego przepisu” dodać zwrot „albo z przepisu o takim samym zagrożeniu ustawowym lub z łagodniejszego przepisu, gdy ma to znaczenie dla obrony podejrzanego”.

Modification of charges

Abstract

This paper touches upon modification of charges presented. Modification is in such a way as to charge the suspect for an alleged act or acts that are not included in the previously issued decision to present charges (supplement the charges) or to essentially differently describe the alleged act, or to change the legal qualification of the act to assign more severe sanctions (change the charges). Presented herein is a review, including a critical analysis, of relevant views held by legal academics and commentators, or transpiring from judicial decisions. The view that a decision to supplement

charges is required to mention the act described in the decision to present charges is questioned because the previously presented charge is still maintained and a new charge is added thereto instead of replacing thereof. Moreover, it is proven that, contrary to some opinions, a new charge does not need to be included within the framework of the decision to initiate enquiry or investigation. The proposal is herein formulated de lege ferenda that the charge must be changed whenever the legal qualification of the act has changed and not only if more severe sanctions are assignable.